

PÜNKÖSTI ÁRPÁD: EGYPERCES FISCHEREK. A SZÖKÖTT FILMES ÉLETEI. BUDAPEST, NORAN LIBRO, 2011.

Talán így lehetne a legjobban jellemezni Pütkösti Árpád Fischer Istvánról készült könyvét. Az Egyperces Fischerek – A szökött filmes életei vaskos, több mint 350 oldalas kötet, amelyben rengeteg történet található és olvasható, rengeteg olyan történet, amely a dolgok természete szerint a múlt egy-egy epizódját villantja fel tömören, csattanósan, egyértelműen azt, aminek mindig sok arca van. Ezért aztán emlékirat is, anekdota is: Pütkösti Árpád jól őrizte meg azt az élőbeszédszerűséget, azt a mesélni tudást, amely Fischer Istvánnak bizonyára nem a legkisebb erénye.

Ebből a mondatból kiderül, nem ismerem, illetve csak a „kézfogások láncán” keresztül ismerem Fischer Istvánt. Kezet fogtam Szilágyi Júliával, Elekes Emmával, Bodor Pállal, Bodor Ádámmal, Kovács Ferencsel, Kovács András Ferencsel, Sebestyén Mihállyal, Kőrössi P. Józseffel, a könyv kiadójával – sok mindenkivel, akivel Fischer István is kezet foghatott, vele magával azonban talán csak egyszer, Budapesten, a Nemzeti Színház büféjében, ahol éppen az Elekes Emmáról szóló életinterjút mutattuk be. De akár kezet fogtam vele, akár sem, akár egyszer, akár többször, semmiképpen sem annyiszor, hogy akár egyet is meghallgathassak azokból a múltklípekből, amelyeket A szökött filmes életei kínál, s amelyeken az is érződik, hogy nem először és nem utoljára mesélte-meséli el őket Fischer. Ez a kimeríthetetlen és megunthatatlan mesélhetnék olyan emberek legnagyobb erénye, akik valósággal a beszédben élnek: ha belépnek valahová, rögtön beszélni kezdenek, ha mégsem rögtön, alig várják, hogy megszólítsák őket, ha ez végre megtörténik, ömlik belőlük a szó, s az ad hoc partner vagy a barát örömmel hallgatja őket sokáig, ha nem is az emberi élet végső határáig. Fischer István a nagy „beszélőmesélők” sorába tartozik, olyanok közé, mint Faludy György vagy Kányádi Sándor.

Színvonalas embereket emlegettem – amennyire meg tudom ítélni (s itt kell bevallanom, hogy egyetlen Fischer-mozit sem láttam), amennyire tehát meg tudom ítélni, Fischer Pista (mert hogy lehet István, aki mesél?!) jó filmes. Tisztán lát az élet nevű stúdióban, ami nem azt jelenti, hogy mindenben igaza van, csak azt, hogy amit lát, az „meg van látva”. Szubjektíven és határozottan.

Mint már említettem, a történeteken érződik a csiszoltság, a sokszori ismétlés rutinja. Egy-egy szilánkban ott a történelem:

„Édesapám tizenöt éves volt, amikor szülővárosába, Marosvásárhelyre 1918-ban bevonult a román hadsereg. Mesélte: a korabeli sráccokkal azt találgatták, vajon két vagy három hétig maradnak ezeken az idegen szekereken érkezett fura katonák? Főleg azon csodálkoztak, hogy nyers uborkát ettek. Aztán édesapám még további hatvannégy éven át, egészen haláláig, nem győzött Erdélyben sok mindenre csodálkozni.” (Magyar igazolvány 1927-ből, 10.) Az első csodálkozás még ártatlan és problémátlan, a második már megfertőződött a problémáktól. Vagy: „Egy srác az osztályból szerzett valahonnan egy kurbli irodai ceruzahegyezőt. Persze, minden gyerek odavitte ceruzáit hegyezni. Erre a srác kitett padjára egy feliratot: Ceruzahegyezést vállalok, mire még néhányan kiraktak »cégtáblákat«, ilyesmiket, hogy Használt koporsózeget veszek, Szakadt cipőfűzőjét megbogozom és hasonló elemista szellemességeket. Egyetlen szünet erejéig tartott ez az akció, utána mindenki elfelejtette. Mi nem tudtuk, hogy a tantermeinkbe este az úgynevezett »munkásliceum« idősebb diákjai járnak. Ezek közül valamelyik megtalált a padjában egy ilyen »cégtáblát«, és bevitte az igazgató elvtárhoz, azzal, hogy a kisdíjak ezekkel a cédulákkal csúfot úznak az este itt tanuló munkásosztályból!” (Kicsapás – kivégzés, 50.)

Ezek „csak” a mandíneres kritika példái. De akad itt egészen nyílt bírálat is, például Kasztner Rezsőről, aki egyesek szerint hős volt, Fischer viszont egyetértően idézi, hogy „Kasztnernek több áldozata volt, mint a hirosimai atombombának...” (A 'hős' Kasztner Rezső, 22.) Amire Fischer később is visszatér, Magyarországról való távozásának okai között említi: „A pakliban benne volt a Kasztner-ügyben folytatott történészi hazudozás, a pénzen vett holokauszt-történelem, meg az is, hogy az amúgy felettebb emelkedett erkölcsű zsidó intellektuális elit Kertészről Konrádig és Bächer Ivántól Heller Ágnesig meg főszerkesztőkig mindezt szótlánul túrik.” (Az anyanyelv vonzása, 336.) Szóval Fischer Pistának „nagy a szája”, ahogy mondanák, és bizonyára mondják is sokan. Nem beszél kesztyűs szájjal sem a románok, sem a magyarok ostobaságairól – elfogulatlan és kíméletlen.

Számomra a könyv varázsának legfőbb forrása mégiscsak az, hogy mi mindent élt meg, és ki mindenkivel. Jó kis világ volt Erdélyben a kommunizmus alatt, akár honnan is nézzük. (Az egyik fényképen, a 45. oldalon a gyermek Veress Zoltán olvassa fel a verseit „a Kispajtás szerkesztőségi ülésén”!) Jó sok mindent adott az élet Fischernek, akármit is gondol róla. Páskándi Gézáról Ljubimovig, Kányáditól Jean Marais-ig sokakat ismert, sokakkal összebarátkozott. Habitusában van valami faludys: nem a Márai-típusú, önmarcangolóan befelé forduló emigráns ő, műfaja ezért sem a napló. Van benne valami, hogy is mondjam csak, üdítően felületes reflektálatlanság, miközben senki nem mondhatja, hogy nem gondolkozik. Az irálya mégis az érzékítő körülbeszélés, amelynek során minden bánat, szomorúság és fájdalom örömmé változik pusztán attól, hogy megélte, és elmeséli, hogyan élte meg. Ha esetleg engem is elküld a jó édesanyámba, mint sok embert és helyzetet, nem fogok megsértődni.

